

Ö Z G Ü R L Ü K K L A S İ K L E R İ

Kölelik Yolu

Friedrich von Hayek

Çevirenler: Turhan Feyzioğlu, Yıldırım Arsan ve Atilla Yayla

Friedrich A. von Hayek
Kölelik Yolu

The Road to Serfdom (1944)

Çevirenler: Turhan Feyzioğlu, Yıldırım Arsan, Atilla Yayla

ISBN 13: 978-975-6877-06-7

Liberte Yayınları®: 107

Özgürlük Klasikleri: 4

6. Baskı: Nisan 2015; 1-5. Baskılar: 2004-2014

© Liberte Yayınları

Yayın Yönetmeni: Hasan Yücel Başdemir

Sayfa Düzeni: Liberte Yayınları

Kapak Tasarımı: Muhsin Doğan

Montaj: Repro Oğuz

Baskı: Tarcan Matbaası

Adres: Zübeyde Hanım Mah. Samyeli Sok. No: 15, İskitler, Ankara

Telefon: (312) 384 34 35-36 | Faks: (312) 384 34 37

Sertifika No: 25744

LiBeRtE
liberteyayin grubu

Adres: GMK Bulvarı No: 108/16, 06570 Maltepe, Ankara

Telefon: (312) 230 87 03 | Faks: (312) 230 80 03

Web: www.liberte.com.tr | E-mail: info@liberte.com.tr

Sertifika No: 16438

Friedrich August von Hayek

1899'da Viyana'da doğdu. I. Dünya Savaşı'ndan sonra sosyal bilim çalışmalarına yöneldi. Viyana Üniversitesi'nden 1921'de hukuk ve 1923'te siyaset bilimi doktorası aldı. Ludwig von Mises'ten etkilendi ve liberal bakış açısıyla ekonomi ve siyaset üzerine çalışmalar yaptı. Avusturya İktisat Okulu üyesi olan Hayek, serbest piyasa düzeninin 20. yüzyıldaki en önemli felsefî savunucularından biridir. 1974'te merkezî ekonomik planlamanın insanların özgürlüklerini ve ihtiyaçlarını kısıtlayacağı tezi ile Nobel Ekonomi Ödülü'nü düşünsel rakibi Gunnar Myrdal ile paylaştı.

Kölelik Yolu (The Road to Serfdom) Hayek'in özgürlük, çoğulculuk ve ekonomik göreceliğe dayanan düşüncelerinin sembolleştiği eseridir.

Hayek, ekonomi dışında bilişim (enformasyon) teorisi, hukuk, politika teorisi, bilim felsefesi ve bilişsel psikoloji (cognitive psychology) alanlarında çalışmalar yapmıştır.

Bazı Eserleri

- ★ *Para Teorisi ve Konjonktür Dalgalanmaları (Monetary Theory and the Trade Cycle, 1929)*
- ★ *Fiyatlar ve Üretim (Prices and Production, 1931)*
- ★ *Kar, Faiz ve Yatırım (Profits, Interest and Investment, 1939)*

- ★ *Bireysellik ve İktisadi Düzen (Individualism and Economic Order, 1948)*
- ★ *Bilimin Karşı Devrimi: Aklın İstismarı Üzerine Çalışmalar (The Counter-revolution of Science: Studies on the Abuse of Reason, 1952)*
- ★ *Özgürlüğün Anayasası (The Constitution of Liberty, 1960) [BigBang Yayınları, 2013]*
- ★ *Hukuk, Yasama ve Özgürlük (3 cilt) (Law, Legislation and Liberty)*
  1. Cilt: *Kurallar ve Düzen (Rules and Order, 1973);*
  2. Cilt: *Sosyal Adalet Serabı (The Mirage of Social Justice, 1976);*
  3. Cilt: *Özgür Bir Toplumun Siyasi Düzeni (The Political Order of a Free People, 1979) [İş Bankası Yayınları, 2013]*
- ★ *Ölümcül Kibir: Sosyalizmin Yanlışları (The Fatal Conceit: The Errors of Socialism, 1988)*

Tam Hayek kaynakçası için bkz. <http://goo.gl/qKYTsG>

İçindekiler

Önsöz	9
Takdim	13
Giriş	19
1 Terk Edilen Yol	31
2 Büyük Ütopya	47
3 Ferdiyetçilik ve Kolektivizm	57
4 Plâncılığın Önüne Geçilemez mi?	71
5 Plânlı İktisat ve Demokrasi	87
6 Plânlı İktisat ve Kanun Hâkimiyeti Prensibi	107
7 İktisadî Hayatın Kontrolü ve Totaliterlik	127
8 Kim, Kimin İçin?.....	145
9 Güvenlik ve Özgürlük	167

10	En Kötüler Neden Zirvede?	183
11	Hakikatin Sonu	203
12	Nazizmin Sosyalist Kökleri	217
13	Aramızdaki Totaliterler	233
14	Maddî Koşullar ve İdeâl Amaçlar	253
15	Uluslararası Düzenin Geleceği	269
	Sonuç	287
	Bibliyografik Not	289
	Bölüm Başlıklarındaki Epigrafların Alındığı Yerler	293
	Sözlük	295
	İsim Dizini	301

Önsöz

SOSYAL MESELELER ÜZERİNDE PROFESYONELCE ARAŞTIRMALAR YAPAN BİRİ, siyasî bir kitap yazdığı vakit, ilk görevi, bunu açıkça belirtmektir. Bu siyasî bir kitaptır. Bu gerçeği, daha zarif ve iddialı sosyal felsefe denemesi sıfatını kullanarak gizlemek istemem. Kitabın ismi ne olursa olsun, burada işaret edeceğimiz noktalar belirli nihaî değerlerden kaynaklanmaktadır. Umarım, kitapta bütün görüşlerin kendilerine dayandığı bu değerlerin neler olduğunu yeterince açık biçimde ortaya koydum.

Mamafih, bir şey daha eklemeliyim. Siyasî bir eser olmasına rağmen, kitapta ortaya koyulan inançlar-kanaâtler benim kişisel çıkarlarım tarafından belirlenmemektedir. Arzuya şayan gördüğüm düzenin neden bana bu ülkenin insanlarının büyük çoğunluğuna sağlayacağından daha büyük avantajlar sağlayacağını anlamıyorum. Gerçekte, bana, sosyalist meslektaşlarım tarafından, karşı olduğum toplum içinde, onların görüşlerini benimsediğim takdirde, bir iktisatçı olarak çok daha önemli bir mevki işgâl edebileceğim söylenmektedir. Eminim ki, benim bu görüşlere karşı oluşum, onların çocukluğumdan beri âşına olduğum görüşlerden farklı oluşundan

ileri gelmemektedir. Çünkü, gençliğimde ben de bu görüşleri savundum ve beni iktisat çalışmaya iten şey bu değerlerdi. Her siyasal itirafta, moda ya uygun şekilde, menfaat bağlantılı sebepler arayanlar için, bu kitabı yazmamak veya yayımlanmamak için her nedene sâhip olduğumu açıklamama müsaade ediniz. Bu kitap, dostça ilişkiler içinde bulunmak istediğim kişileri rahatsız edebilir. Kitap, üzerinde asıl çalışmam ve uzun vâdede daha fazla önem vermem gereken çalışmalarını bir tarafa koymama yol açtı. Ve, hepsinin üstünde, şurası kesindir ki, bu kitap, bütün eğilimlerimin beni yönelttiği akademik çalışmalarımın sonuçlarının peşin hükümle değerlendirilmesine yol açacaktır.

Bütün bunlara rağmen, eseri kaçınmayacağım bir görev olarak yazmak durumuna geldiysem, bu, esas itibariyle, hâlihazırda yapılmakta olan ve halkın pek farkında olmadığı, müstakbel ekonomi politikasının problemleri hakkındaki tartışmaların tuhaf ve ciddi bir veçhesi yüzündendir. Bu, ekonomistlerin çoğunun yıllardır savaş makinesi tarafından yutulmuş ve resmî konumları tarafından susturulmuş olması ve bunun sonucunda bu problemlerle ilgili kamuoyunun, tehlike çanlarını çaldırarak ölçüde, amatörler ve eksantirikler, parçalamak için bir baltaya yahut satmak için her derde deva bir ilâca sâhip kimseler tarafından yönlendirilmekte olmasıdır. Bu şartlar altında, fikrî çalışma rahatına sâhip bir kimsenin, mevcut eğilimlerin onları açıkça ifade edemeyen birçok kimsenin kafasında yaratması gereken endişelerini kendine saklamaya hakkı yoktur –bununla beraber, belki, başka şartlarda, ulusal politika sorunlarının tartışılmasını memnuniyetle bu işin otoritesi olan ve bu açıdan daha vasıflı kimselere terk ederdim.

Bu kitabın temel tezi, ilk defa, “Özgürlük ve Ekonomik Sistem” adıyla *Contemporary Review*’ın Nisan 1938 sayısında yayımlanan yazıda ele alındı ve daha sonra Profesör H. D. Gideonse tarafından University of Chicago Press için edit edilen “Public Policy Pamphlets”lerinden (1939) biri olarak genişletilmiş biçimde yeniden basıldı. Her iki yayıncıya ve editöre, bazı pasajları burada tekrar kullanmama müsaade edişlerinden dolayı teşekkür ederim.

Friedrich von Hayek

London School of Economics
Cambridge, Aralık 1943

Takdim

KÖLELİK YOLU 20. YÜZYIL'IN BÜYÜK LIBERAL FİLOZOFU F. A. HAYEK'İN EN POPÜLER KİTAPIDIR. BU KİTAP, düşünce tarihinde dönüm noktası olma fonksiyonunu üstlenmiş ve görevini hakkıyla yerine getirmiş eserler arasında yer almaktadır. Hem içindeki fikirler hem de yazılma ve yayınlanma tarihi bakımından, yazarın ileri görüşlülüğünün ve medenî cesaretinin ölümsüz bir örneğidir. O, esas itibarıyla, Almanya'da totaliterizmi yaratan gelişmelerin benzerlerinin İngiltere'de ortaya çıkmaya başlaması üzerine, İngiliz entelektüellerinin uyararak üzere kaleme alınmış olmasına rağmen, başta ABD olmak üzere dünyanın birçok ülkesinde yoğun bir ilgi görmüş ve pek çokdile çevrilerek milyonlarca kişi tarafından okunmuştur. Ellinci yayın yıldönümü olan 1994'te Türkçesini yayınlamayı çok arzu etmemize rağmen bunu gerçekleştirememiş olmaktan dolayı hüznün duymakla beraber, kitabın sonunda meydana çıkmış olması bu hüznü gidermektedir.

Kölelik Yolu, yazarın belirttiğine göre, ismini, yazarın büyük liberal filozof de Tocqueville'in *Amerika'da Demokrasi* adlı ölümsüz kitabından aldığı ilhama borçludur. Tocqueville'in,

söz konusu kitabında, modern refah devletinin olumsuz etkilerini önceden görerek sık sık “yeni kölelik”ten söz etmesi Hayek’e kitabına *Kölelik Yolu* adını vermesi için ilham kaynağı olmuştur. Kitap olumlu-olumsuz geniş yankı yapmıştır. Çok olumlu yankılar yanında, hem akademik alanda hem politik alanda bazı olumsuz, saldırgan ve düşmanca tepkiler de almıştır. Bunların belki de en ilginç, İngiliz İşçi Partisi’nin o dönemdeki ileri gelenlerinin kitabı bir “yabancı” tarafından yazılmış olmakla suçlamalarıdır. İlginç bir şekilde, bu suçlama, aslında, Hayek’in kitaptaki tezlerinin doğrulanması anlamına gelmiştir.

Bu vesileyle, yerinin geldiği düşüncesiyle, okuyucunun hoşgörüsüne sığınarak, mühim bir konuya kısaca temas etmek istiyorum. Türkiye’de, geleneksel sağ çevrelerde, yerli değerlerle cihanşümül değerler arasında bazen öyle sınırlar çizmeye, ilişkiler şekillendirmeye gayret edilmektedir ki, buna şaşırılmamak elde değildir. Yerli değerleri özümsememiş kimselerin evrensel kıymeti olan şeyler üretmeyeceği, evrensele ancak yerelden gidilebileceği söylenmektedir. Hiç şüphe yok ki, insanlar belirli toplumlara doğarlar ve hayatlarının önemli bir bölümünü doğdukları toplumlar içinde geçirirler. Sosyalleşme sürecinde insanlar yaşadıkları toplumların bireylerinde tezâhür eden toplumsal değerleri ve özellikleri alırlar. Bundan kaçınmaları mümkün değildir. Ama, insanların içine doğdukları veya onlara aktarılan değerlerin her zaman için değerli ve mutlaka korunması gereken cinsten olduğu söylenemez. Asıl önemli olan, insanların, kemale erdikten ve kendi değer sistemlerini yargılamaya başladıktan sonra yaptıkları bilinçli seçimlerdir. Bu, bazen yerelin reddini gerektirebilir. Böyle olması insanı ne aşağılık bir mahlûk hâline sokar ne de onun cihanşümül değeri olan şeyler üretmesini engeller. Bunun en iyi

örneği Hayek'tir. Herhâlde, Alman toplumunun bazı değerlerini ana dili Almanca olan Hayek'ten daha etkili biçimde eleştiren kimse pek azdır. Bu, bir anlamda, en azından, dönemsel mahallî değerlerin reddidir. Ama, böyle olması, Hayek'i Hayek olmaktan alıkoymamıştır.

Hayek, *Kölelik Yolu*'nda, bazılarının zannettiğinin tersine, faşizmin ve komünizmin birbirine zıt kutuplar olmadığına, aynı totaliterizmin iki yüzünü teşkil ettiğine işaret etmektedir.

Bunu söylemek, bugün gayet kolaydır –doğrusu Türkiye'de hâlâ zor ve tehlikeli– ama o günlerde hiç de kolay olmadığı ve büyük bir medenî cesaret ve direnme gücü ile entelektüel öz güven ve kendine saygı gerektirdiği açıktır. Aslında, bu gerçeği ilk dile getiren Hayek değildir. Onun başarısı, kitabında bu benzerliği ilk defa bu kadar açık ve detaylı biçimde işlemiş olmasından kaynaklanmaktadır. Bütün ekonomik faaliyetlerin merkezî kontrol ve yönlendirmeye tâbi tutulmasının gitgide artan ölçüde hürriyeti tehlikeye düşüreceği ve ekonomik hürriyetin olmadığı yerde hürriyetin hiçbir türünün olamayacağı tezinin en etkili şekilde dile getirildiği eserlerden biri *Kölelik Yolu*'dur.

Kitabın işaret ettiği en önemli noktalardan biri, aşırı devlet kontrolünün insanlar üzerinde yapacağı psikolojik etki ve ahlâkî değerlerde meydana getireceği erozyondur. Bu yavaş bir süreç olacaktır, belki bir veya iki nesil alacaktır, ama sonuçta bizi hiç istenmeyen noktalara sürükleyecektir. İnsanların otoriteye karşı tavırları ve siyasal fikirleri, siyasal müesseselerin sebebi olduğu kadar sonucudur da. Hayek'in bu tespit ve iza-hının ne kadar haklı olduğunu anlamak veya O'nun görüşlerini test etmek için eski sosyalist ülkelere göz atmak yeterlidir.

Kölelik Yolu, Hayek'in meslekî ve fikrî kariyerinde de bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Filozof, bu eseriyle özgürlük mücadelesinde öncülük görevini üstlenmiş ve bunu ölümüne kadar sürdürmüştür. Kitapta ele aldığı konuları sonradan yazdığı eserlerde daha ayrıntılı biçimde incelemiştir. İktisatta bilginin kullanılımı ile ilgili sorunları *Individualism and Economic Order*'da (Chicago, 1948); totaliter sistemlerin epistemolojik ve entelektüel köklerini *Bilimin Karşı Devrimi*'nde (*The Counter-Revolution of Science*, Glencoe, Ill., 1952); özgürlüğün temellerini, dostlarını ve düşmanlarını *The Constitution of Liberty*'de (Chicago, 1960); iki farklı düzen tipini *Rules and Order*'da (Chicago, 1973); adâleti *Sosyal Adâlet Serabi*'nda (*The Mirage of Social Justice*, Chicago, 1976); çağdaş demokrasinin problemlerini *Özgür Bir Toplumun Siyasî Düzeni*'nde (*Political Order of a Free Society*, Londra, 1979) incelemiştir. Sosyalizmin fikir tarihindeki en büyük kritiklerinden bir tanesini son büyük eseri *Ölümcül Kibir: Sosyalizmin Hataları* (*The Fatal Conceit: The Errors of Socialism*, Londra, 1988) ile gerçekleştirmiştir.

***

Bu kitabın ilk 8 bölümü 1947-1948'de rahmetli hocam Aydın Yalçın'ın tavsiyesi ve talebi üzerine merhum Turhan Feyzioğlu tarafından tercüme edilerek *Siyasal Bilgiler Okulu Dergisi*'nde yayımlanmıştır. Feyzioğlu'nun çevirisini, oğlu Metin Feyzioğlu'nun izni ile burada tekrar yayımlıyoruz. Bu vesileyle hocalarımıza Allah'tan rahmet diliyor, Metin Feyzioğlu'na teşekkür ediyorum. Eserin geri kalan 7 bölümü, değerli meslektaşım Prof. Dr. Yıldırım Arsan tarafından başarıyla ve çok iyi anlaşılır bir üslûpla, yer yer bazı özetlemelere giderek tercüme

edilmiştir. Okuyucunun farkedeyeceği gibi, çeviride Türkçenin âdeta iki devri yansımaktadır. Bazı okuyucular Fevziöğlü'nün çevirdiği bölümlerdeki kimi kelimeleri anlamakta müşkülât çekebilir. Buna rağmen, ilk sekiz bölüme müdahale etmeyi uygun görmedik. Çünkü, Fevziöğlü hocanın çevirisi âdeta bir sanat eseri idi ve kimsenin ona müdahaleye hakkı yoktu. Okuyucuların bu durumu anlayışla karşılayacağına inanıyorum.

Çevirinin de, onu yayıma hazırlamanın da ne kadar meşakkatli bir iş olduğu ortadadır. Bu kitabın yayıma hazırlanmasında genç meslektaşlarım Bekir Berat Özipek ve Ertan Aydın'ın büyük emekleri geçmiştir. Kendilerine çok teşekkür ederim. Kitabın yayımında değerli dostum Alex'in başında bulunduğu *Atlas Economic Resarch Foundation* büyük katkı sağlamıştır. Alex ve bütün Atlas personeline de, her ne kadar okuyup anlamayacak olsalar da, kadirşinaslık gereği olarak, teşekkürlerimi ifade etmek isterim. Okuyucunun bu eserden azamî istifadeyi sağlamasını ve onu liberalizmin engin ve zengin fikir dünyasına girişin anahtarı olarak kullanmasını temenni ederim.

Atilla Yayla
Ankara, 13 Şubat 1995

Giriş

*Pek az keşif fikirlerin şeceresini teşhir eden
keşiflerden daha irkiticidir.*

Lord Acton

İÇİNDE YAŞAMAKTA OLDUĞUMUZ HÂDİSELER TARİH DEĞİLDİR. Bunların nasıl neticeler doğuracaklarını kestiremeyiz. Araya biraz mesafe girince, geçmiş hâdiselerin mânâsını takdir etmek ve doğurdıkları neticeleri göz önüne getirmek mümkün olur. Fakat tarih cereyan etmekte olduğu sırada, bizim için henüz tarih değildir. Hâdiseler bizi meçhul bir diyara doğru götürmektedir ve pek nâdiren bizi nelerin beklemekte olduğunu görmek imkânı, bir lâhza için elimize geçer. Eğer evvelce gördüklerimizin hepsini hatırlayarak aynı hâdiseleri yeni baştan yaşamak imkânını bulsaydık, vaziyet çok farklı olurdu. Her şey bize çok daha başka türlü gelirdi. Bugün hemen hemen farkına bile varamadığımız bazı gelişmeleri, son derece mühim ve ekseriya çok endişe verici görürdük. İnsanın böyle bir tecrübeyi yaşamaması ve kendini tarihe zorla kabûl ettiren hiçbir kanun tanımaması, şüphesiz bir saadettir.

Bununla beraber, asla önüne geçilemeyecek hiçbir gelişme

mevcut olmadığından, tarih hiçbir zaman aynen tekerrür etmese bile, mâziye bakarak, tekrar aynı hâle düşmemek için ne yapmak lâzım geldiğini bir dereceye kadar öğrenmemiz mümkündür. Ufukta bir tehlike bulunduğunu anlamak için insanın kâhin olması icap etmez. Arızî bir tecrübe ve alâka kombinezonu, ekseriya bir insana hâdiseleri pek az kimseye nasip olan bir şekilde görmek imkânını verir.

Bu kitap, aynı devreyi iki kere yaşamak veya birbirinin aşağı yukarı tıpkısı olan fikir tekâmüllerine iki defa şâhit olmak kabîlinden bir duruma son derece benzeyen bir tecrübenin eseridir. Böyle bir tecrübe ancak memleket değiştirerek, muhtelif memleketlerde uzun zaman yaşamak suretiyle elde edilebilir. Medenî memleketlerin ekserisinde fikir cereyanlarının tâbi oldukları tesirler mutlaka aynı zamanda ve aynı hızla kendilerini göstermezler. Öyle ki, bir memlekettten diğerine geçmek suretiyle, aynı fikrî tekâmül safhalarına iki defa şâhit olmak mümkündür. Böyle bir vaziyette, insanın duyuları (hasseleri) adamakıllı keskinleşmektedir. İnsan yirmi veya yirmi beş yıl önce karşılaştığı birtakım kanaâtlerin ortaya atıldığını, birtakım tedbirlerin tavsiye edildiğini işittiği zaman, bunlarda yepyeni bir kıymet, istikbâli gösteren birer alâmet mahiyeti görmektedir. Bu alâmetler, hâdiselerin, mutlaka değilse bile, muhtemel olarak aynı şekilde gelişeceği fikrini uyandırmaktadır.

Şimdi, söylemem lâzım gelen nahoş bir hakikât vardır, biz de Almanya'nın âkubetine uğramak tehlikesine mâruz bulunuyoruz. Şüphesiz tehlike burnumuzun dibinde değildir ve bu memleketin durumu şu son yıllarda Almanya'da görülen duruma o kadar az benzemektedir ki, aynı istikamete doğru gittiğimize inanmak güçtür. Fakat bu yol, çok uzun olmakla beraber, bir kere haddin-

den fazla ileri gidildi mi bir daha geri dönülemeyecek olan yollardandır. Uzun vâdeli olarak hepimiz kendi kaderimizin yapıcısıyız. Fakat her gün, kendi yarattığımız fikirlerin elinde esiriz. Tehlikeyi ancak vaktinde anlamak suretiyle önleyebiliriz.

Memleketimizin [İngiltere] benzediği Almanya, Hitler Almanyası yahut bugünkü savaşın Almanyası değildir. Fakat fikir oluşumlarını inceleyen insanlar, geçen dünya savaşı esnasında ve ondan sonra Almanya’da hâkim olan eğilimlere, bugün memleketimizde hüküm sürmekte olan fikir cereyanları arasında, sathî bir yakınlıktan çok daha fazla benzerlik bulunduğunu müşahade etmekten geri kalmazlar. O zamanın Almanyası’nda olduğu gibi, bugünkü İngiltere’de de, millî müdafaa maksadıyla kurulan teşkilâtın harbden sonra istihsal gayeleri için idamesi niyeti hâkimdir. 19. Yüzyıl liberalizmine karşı aynı istihfaf, aynı “realizm”, aynı sinizm bugünkü İngiltere’de mevcuttur; hatta “önüne geçilmesi imkânsız temayüller” aynı tevekkülle kabûl edilmektedir. En gürültücü ıslahatçılarımız “bu harbin verdiği derslerden” iyice istifade etmemiz lâzım geldiğinde çok musirdirler. Fakat bu derslerin onda dokuzu, Almanların geçen harbten almış oldukları ve Nazi sisteminin doğuşuna çok yardım etmiş bulunan derslerin tıpkısıdır. Bu eser boyunca, birçok noktalarda on beş yahut yirmi yıl mesafe ile âdeta Almanya’yı tâkip ettiğimizi göstermek fırsatını bulacağız. İnsanlar hâfızalarının tâzelenmesini hiç sevmezler; fakat Almanya’nın tâkip etmekte olduğu sosyalist siyasetin terakkiperverler tarafından bize örnek diye gösterildiği yıllar pek uzak değildir. Bunlar sonradan İsveç’i model olarak göstermeye başladılar. Hâfızaları pek zayıf olmayanlar, harbden önce, en aşağı bir nesil boyunca Alman düşünce ve usûllerinin İngiltere’nin ideâlleri ve siyaseti üzerinde ne kadar derin tesirler yaptığını bilirler.

Rüşte erdikten sonra hayatımın hemen hemen yarısını doğum yerim olan Avusturya'da Alman entelektüel hayatıyla sıkı temas hâlinde ve diğer yarısını da Amerika Birleşik Devletleri ile İngiltere'de geçirdim. İngiltere'ye yerleşeli on iki yıl oluyor; bu devre zarfında bende gitgide kuvvetlenen bir kanaât husûle geldi: Almanya'da hürriyeti imha etmiş olan kuvvetlerin bazıları burada da kendilerini göstermektedir ve bu tehlikenin mahiyet ve kaynağı, burada, eğer mümkünse, Almanya'da olduğundan daha az anlaşılmaktadır.

Hâlâ anlaşılmayan büyük facia şuradadır: Almanya'da bugün nefret ettikleri rejimi yaratmış, hiç değilse hazırlamış olanlar, iyi niyetli insanlardır. İngilizlerin hayran oldukları ve örnek ittihaz ettikleri insanlardır. Biz aynı kadere uğramaktan kendimizi kurtarabiliriz. Fakat bunun için tehlikeye göğüs germeye hazır olmamız ve tehlikenin kaynağını teşkil ettikleri anlaşıldığı takdirde en kıymetli ümitlerimizden ve emellerimizden feragat etmemiz lâzımdır. Şimdilik aldanmış olduğumuzu kendi kendimize itiraf edebilecek kadar fikrî cesaret sâhibi görünmüyoruz. Faşizmin ve Nazizmin, daha önceki devirlerin sosyalist temayüllerine karşı bir reaksiyon olarak değil, bu temayüllerin zarurî bir neticesi olarak ortaya çıktığını ikrar etmeye hazır olan pek az kimse vardır. Komünist Rusya ile Nazi Almanya'nın iç rejimlerindeki bazı menfî noktaların arz ettiği benzerlik anlaşıldıktan sonra dahi ekseri insanlar bu hakikâti görmeye yanaşmamışlardır. Netice şu oluyor ki, kendilerini Nazizmin dalaletlerinden çok yüksekte gören ve Nazizmin bütün tezâhürlerinden çok samimî olarak nefret eden birçok kimse, tahakkuk ettikleri takdirde bizi dosdoğru bu menfur istibdada götürecektir olan birtakım ideâller uğruna çalışmaktadır.

Ayrı ayrı memleketlerin geçirdikleri tekâmülleri mukayese etmeye kalkışınca, şüphesiz, yanılma ihtimâli vardır. Fakat benim muhakemem sâdece mukayeselere müstenit değildir. Bahsi geçen gelişmelerin önüne geçilemeyeceğini de iddia etmiyorum. Böyle olsaydı, bu kitap hiçbir işe yaramazdı. Bence, insanlar sarf ettikleri gayretlerin kendilerini nereye götüreceğini vaktinde anlayabilirlerse, bu gelişmelerin önüne geçilebilir. Çok yakın bir zamana kadar, tehlikeyi anlatmaya kalkışmak bile faydasız gibi görünüyordu. Fakat bugün meselenin bir bütün hâlinde baştan sona kadar münâkaşa edilmesi için, zaman daha müsait görünmektedir. Hem mesele daha iyi anlaşılmıştır, hem de meselenin bugün bütün açıklığı ile ortaya dökülmesi için hususî sebepler mevcuttur.

Hararetli bir münâkaşaya yol açmış bulunan bu meseleyi ortaya atmanın sırası olmadığını ileri sürenler çıkabilir. Fakat bizim bahsettiğimiz sosyalizm bir parti işi değildir ve münâkaşa ettiğimiz meselelerin siyasî partiler arasındaki uyuşmazlık konuları ile müşterek noktaları pek azdır. Bazı gruplar diğerlerinden daha fazla sosyalizm taraftarıdır, bazıları sosyalizmi filan hususî grubun menfaati için, başkaları diğer bir grubun menfaati için isterler. Fakat bütün bunların bizim münâkaşamıza asla tesiri yoktur. Mühim olan nokta şudur ki, bugün kanaâtleri hâdiselerin seyri üzerinde müessir olan kimseleri göz önüne getirirsek, hepsinin az veya çok sosyalist olduğunu görürüz. Artık “bugün herkes sosyalisttir” demek bile moda olmaktan çıkmıştır. Çünkü bu söz çok müptezel olmuştur. Hemen hemen herkes sosyalizme doğru gitmeye devam etmemiz lâzım geldiğine kanidir ve insanların ekserisi bu cereyanı muayyen bir sınıfın veya grubun menfaatine göre inhiraf ettirmeye çalışmakla iktifa etmektedir.

Terk Edilen Yol

*Ana tezi serbest teşebbüs ve kâr sistemi olan
bir program bizim neslimizde iflâs etmiş
değildir, belki henüz tecrübe edilmemiştir.*

F. D. Roosevelt

MEDENİYET YOLUNDA BEKLENMEYEN BİR DÖNEMECE RAST-
layınca, umduğumuz devamlı terakki yerine eski barbarlık dev-
rini hatırlatan tehlikelerle karşı karşıya gelince, her şeyi itham
eder, fakat kendimizi itham etmeyi asla düşünmeyiz. Hepimiz
en nurlu görüşlere uyararak, elimizden geldiği kadar uğraşmadık
mı, en güzide zekâlarımız dünyamızı daha iyi bir hâle getirmek
için durmadan çalışmadılar mı? Bütün gayretlerimizi hürriyet-
tin, adâletin ve refahın artması uğrunda sarfetmedik mi? Netice
tasarladığımızdan bu kadar farklı olduğuna göre, hürriyet ve re-
fah yerine kölelik ve sefaletle karşı karşıya bulunduğumuza göre,
habis kuvvetler tarafından plânlarımızın bozulduğu meydanda
değil midir? Bizi daha iyi bir hayata götüren yolumuza yeniden
koyulmadan önce yenmemiz lâzım gelen uğursuz bir kudretin
kurbanı olduğumuz aşikâr değil midir? Fakat suçlu hakkında
aramızda anlaşma yoktur; kimimiz kötü niyetli kapitalisti, ki-
mimiz şu veya bu milleti, kimimiz yaşlılarımızın budalalığını,

kimimiz yarım yüzyıldan beri mücadele ettiğimiz hâlde henüz tamamiyle yıkılamamış olan bir içtimaî rejimi suçlarız. Fakat hepimiz şundan eminiz, daha doğrusu yakın zamana kadar emindik ki; son nesilde iyi niyetli insanların ekserisi tarafından benimsenen ve içtimaî hayatımızda esaslı değişiklikler husûle getirmiş olan hâkim fikirler hatalı olamazlar. Medeniyetimizin bugün geçirmekte olduğu buhranı izaha çalışan bütün iddiaları kolayca kabûl ediyoruz, fakat şu izah şeklini kabûl etmeye nedense bir türlü yanaşmıyoruz: Dünyanın bugünkü hâli belki de bizim esaslı surette hataya düşmemizden ileri gelmektedir; ve bizim için en kıymetli olan ideâllerden bazılarını kavuşmak üzere sarfettiğimiz gayretler, beklediğimizden tamamiyle farklı neticeler doğurmaktadır.

Bütün enerjimizin harbi kazanmaya matuf olduğu bu sırada, şu noktayı hatırlamakta bazan güçlük çekiyoruz: Bugün uğruna mücadele ettiğimiz kıymetler daha bu harpten önce bizim memleketimizde de tehlide mâruzdu ve bazı memleketlerde imha edilmişlerdi. Bugün karşılaşılan ideâller, kendi mevcudiyetleri için mücadele eden muharip milletler tarafından temsil edilmektedir; fakat unutmayalım ki, bu mücadele vaktiyle Avrupa'nın müşterek malı olan medeniyetin sinesinden çıkıveren fikir çarpışmalarından doğmuştur; ve totaliter rejimlerin kurulmasına müncer olan temayüller, yalnız bu rejimlere baş eğen memleketlere münhasır kalmamıştır. Bugün gaye her şeyden önce harbin kazanılmasıdır. Fakat bir kere harp kazanılınca, yeniden ana meseleleri ele almamız ve bizimkine yakın medeniyetlerin başına gelen âkıbetten kendimizi kurtarma çaresini bulmamız lâzım gelecektir.

Almanya, İtalya ve Rusya'yı, ayrı âlemler olarak değil, fa-

kat bizim de iştirak ettiğimiz bir fikir tekâmülünün mahsûlleri olarak görmek elbette biraz güçtür. Hiç değilse düşmanlarımız hakkında, onların bizden tamamiyle farklı olduklarını ve onların başına gelenlerin bizim başımıza gelemeyeceğini düşünmek daha kolay ve daha huzur vericidir. Hâlbuki bu memleketlerin totaliterliğe kapılmalarına takaddüm eden yıllara bakacak olursak, göreceğimiz hususîyetlerden pek büyük bir kısmı bize de yabancı değildir; yalnız bu tahavvül bazı memleketlerde bizdekinden daha süratli olmuş ve onların ideâlleri ile bizimki arasında önüne geçilmez bir ihtilâfa yol açmıştır; yoksa bu tahavvül bizi de müteessir etmekten geri kalmamıştır.

Dünyayı bugünkü hâline getiren yeni fikirlerdir, insanların iradeleridir. İnsanlar bu neticeyi önceden görememişlerdi. Vâkıalarda, kendi kendine husûle gelen ve düşünüş tarzımızı değiştirmemizi icap ettiren hiçbir değişiklik de mevcut değildi. İşte İngilizlerin belki de mesut bir hâdisе olarak bu istihale yolunda ekseri Avrupa milletlerinden daha geride kaldıkları için, anlamakta güçlük çektikleri nokta budur. Bizi bir nesilden beri sevkü idare eden ve hâlâ etmekte bulunan ideâlleri, ancak istikbâlde gerçekleşecek gayeler olarak görmekte devam ediyor ve bu ideâllerin yirmi beş yıldan beri, yalnız dünyayı değil, memleketimizi de ne kadar değiştirmiş olduğunu bir türlü fark etmiyoruz. Zannediyoruz ki, çok yakın zamanlara kadar, 19. Yüzyıl fikirleri veya *laissez-faire* (bırakınız yapınlar) prensibi gibi müphem tâbirlerle adlandırılan fikirler tarafından idare ediliyorduk. Başka memleketlere kıyasen ve istihaleyi hızlandırmak için sabırsızlananlar bakımından, bu kanaât doğru sayılabilir. Gerçekten, 1931'e kadar, başkalarının daha önce atıldıkları çığırda İngiltere pek yavaş ilerlemişti. Fakat bu tarihte bile o kadar mesafe almış bulunuyorduk ki, ancak

geçen umumî harpten öncesini hatırlayanlar liberal bir âlemin nasıl olduğunu bilirler.*

Mühim olan nokta, yalnız son nesil boyunca husûle gelen tahavvüllerin azameti değil, fakat aynı zamanda bu tahavvüllerin fikirlerimizin ve içtimaî nizamımızın istikametinde tam bir değişiklik ifade etmesidir; İngiltere’de bu ciheti anlayanlar pek azdır. Daha totaliterlik heyulâsının yakın bir tehlike hâline gelmesinden yirmi beş yıl önce, Avrupa medeniyetinin dayandığı ideâllerden yavaş yavaş uzaklaşmaya başladık. Son derece büyük ihtiras ve ümitlerle atıldığımız bu yol, bizi totaliterliğin dehşetiyle karşı karşıya getirdi. Bizim neslimiz bu netice karşısında derin bir sarsıntıya uğramıştır ve hâlâ iki vâkıa arasındaki münasebeti kurmaya yanaşmamaktadır. Hâlbuki bu inkişaf, hâlâ okutmakta olduğumuz liberal felsefenin babaları tarafından vaktiyle yapılan ihtarları teyid etmiştir. İktisadî hürriyeti yavaş yavaş terk ettik: Halbuki onsuz şahsî ve siyasî hürriyet hiçbir zaman mevcut olmamıştır. 19. Yüzyıl’ın en büyük siyasî mütefekkirlerinden ikisi, de Tocqueville ve Lord Acton, sosyalizmin kölelik demek olduğunu bize söylemişlerdi. Fakat sosyalizme doğru gitmekten geri durmadık. Bugün gözlerimi-

---

* Daha 1931’de, *MacMillan Raporu*, “hükümetimizin nokta-i nazarındaki değişiklikten ve parti farkı olmaksızın, insanların hayatını tanzim ve idare hususundaki arzu ve temayülün gitgide arttığından” bahsediyordu. Aynı rapor şunları ilâve ediyordu: “Parlamento tarafından, doğrudan doğruya câmianın günlük işlerini tanzim etmek maksadıyla çıkarılan kanunların sayısı gitgide artmaktadır ve bugün, parlamento, vaktiyle tamamıyla salâhiyeti dışında sayılan sahalara müdahale etmektedir.” Aynı sene, bu rapordan bir müddet sonra, memleket nihâyet müdahalecilik yoluna daldı ve 1931’den 1939’a kadar süren, kısa fakat hazin devre esnasında, iktisadî sistemini tanınmaz hâle getirecek derecede değişti.

zin önünde yeni bir kölelik şeklinin ortaya çıktığını görmüş bulunuyoruz. Yine de, bu iki şeyin birbirine bağlı olduğunu pek anlamıyoruz.*

Sosyalizme doğru bugünkü temayül, yalnız yakın mâzi ile değil, Garp medeniyetinin bütün tekâmül seyri ile irtibatın birdenbire kesilmesi demektir. Bu temayül yalnız 19. Yüzyıl çerçevesi içinde değil, fakat daha geniş bir tarihî görüş zaviyesinden incelenirse, bu hakikâtın farkına varılır. Yalnız Cobden ile Bright'ın, Adam Smith ile Hume'un ve hatta Locke ve Milton'un fikirlerini değil, Hıristiyanlık, Kadim Yunan ve Roma'nın kurduğu temeller üzerine yükselen Garp medeniyetinin en bâriz hususîyetlerinden birini de süratle terk etmekteyiz. Yavaş yavaş terk ettiğimiz şey, sâdece 18. ve 19. Yüzyıllar'ın liberalizmi değil, Erasmus'dan ve Montaigne'den, Cicero'dan ve Takitus'tan, Perikles'ten ve Thukydidés'ten tevarüs eylediğimiz ferdiyetçilik temelidir.

Nasyonal-sosyalist ihtilâlini bir karşı-Rönesans olarak vasıflandırmış olan Nazi şefi belki de ne kadar doğru bir söz söylediğinin farkında değildi. Bu ihtilâl, insanlığın Rönesans devrinden beri kurmakta olduğu ve her şeyden önce ferdiyetçi olan bir medeniyeti temelinden yıkmaya matuf başlıca hareket olmuştur. Bugün ferdiyetçilik kelimesi kulağa oldukça nahoş gelmektedir ve zamanla âdeta egoizmi hatırlatmaya başlamıştır. Fakat bizim

---

*Şayanı dikkat bir şekilde teyyüd eden daha yeni bazı ihtarlar da hemen hemen tamamıyla unutulmuştur. Otuz yıl önce, Hilaire Belloc, o tarihten beri Almanya'da olup bitenleri, bu hâdiselerin cereyanından sonra yazılmış eserlerin birçoklarından daha iyi izah eden bir kitabında, şunu söylüyordu: "sosyalist doktrinin kapitalist cemiyet üzerindeki tesiriyle, kendini doğuran âmillerden farklı bir üçüncü şey dünyaya gelir; Kölelik Devleti". (*L'Etat Servile*, 1913, üçüncü bası, 1927, s. XIV).

bahsettiğimiz ve sosyalizm ile bütün diğer kolektivizm şekillerinin zıddı olarak kullandığımız ferdiyetçiliğin, egoizmle hiçbir zarurî münasebeti yoktur. Bu iki prensip arasındaki tezadı bu eser boyunca ancak yavaş yavaş izah etmek imkânını bulacağız. Unsurlarını Hıristiyanlıktan ve klâsik eski çağdan alan, ilk defa Rönesans'ta tam bir inkişafa mazhar olan ve o zamandan sonra da Garbî Avrupa medeniyeti dediğimiz şeyi yaratan bu ferdiyetçilik acaba nedir? Ferde fert olarak saygı göstermek; kanaât ve zevklerinin ne kadar dar olursa olsun, kendi sahası içinde kendine âit bir mesele olduğunu kabûl etmek; insanların ferdî kabiliyet ve temayüllerini inkişaf ettirmelerinin arzuya şayan olduğuna inanmaktır. “*Hürriyet*” kelimesi o kadar fazla harcanmış ve aşındırılmıştır ki, Rönesans'tan beri temsil edegeldiği ideali târif etmek için bu kelimeyi kullanmakta tereddüde düşüyor. Uzun bir yükselişten sonra, kısa zamandan beri süratli bir alçalma gösteren ve totaliter devletin zuhuruyla tamamiyle ortadan kalkan bu prensibin taşıdığı bütün mânâyı muhafaza edebilen biricik kelime, belki “*tolerans (tesamuh)*” kelimesidir.

Sert bir hiyerarşi sisteminden, insanın hiç değilse kendi mukadderatına şekil vermeyi bir kere tecrübe edebileceği, birçok hayat tarzlarını görmek ve bunlardan birini seçmek fırsatını bulabileceği bir rejime doğru vuku bulan tedricî istihale, ticaretin inkişafına muvazî olarak gelişmiştir. Kuzey İtalya'nın ticaret sitelerinde doğan yeni hayat telâkkisi, ticaretle birlikte Batı'ya ve kuzeye doğru, Fransa ve Almanya üzerinden Hollanda ve Britanya adalarına kadar yayıldı ve onu boğacak bir siyasî istibdadın bulunmadığı yerlerde, adamakıllı kök saldı. En tam inkişafa Hollanda ve Büyük Britanya'da mazhar oldu; ve ilk defa buralarda serbestçe gelişme imkânını bularak siyasî ve içtimaî hayatın temeli hâline geldi. 17. Yüzyıl'ın sonunda ve

18. Yüzyıl'da, daha tekâmül etmiş bir şekilde, buralardan başlayarak doğuya ve batıya doğru, Yeni Dünya'ya ve –vaktiyle tahripkâr harpler, siyasî tazyikler yüzünden inkişaf edemediği– Orta Avrupa'ya* doğru yeniden yayılmaya başladı.

Modern Avrupa tarihinin bütün bu devri boyunca, umumî olarak içtimaî tekâmül, ferdi, günlük faaliyetini köstekleyen ananevi ve mecburî bağlardan kurtarmaya doğru gitmiştir. Bu istikamette biraz ilerledikten sonra, fertlerin kendiliklerinden ve serbest olarak sarf ettikleri gayretlerin mudîl bir iktisadî faaliyetler sistemi yaratabileceği anlaşılmaya başlanmıştır. Siyasî hürriyetin beklenmedik bir neticesi olarak serbestçe gelişen bu iktisadî faaliyet, nihâyet insicamlı bir iktisadî hürriyet nazariyesinin kurulmasına müncer olmuştur.

Ferdî enerjilerin serbest bırakılmasının en önemli neticelerinden biri de belki ilmin harikulade gelişmesi olmuştur: Bu gelişme İtalya'dan İngiltere'ye ve ötelere doğru ferdi hürriyet hareketini tâkip etmiştir. Şüphesiz, bundan önce insanların icat kabiliyetleri daha az değildi. Pek çok oyuncaklar ve diğer mekanik şeyler yapılabilmiş; fakat sanayi tekniği yerinde saymıştı. Buna mukabil, maden sanayii ve saatçilik gibi tahdit edici mura-kabelere tâbi tutulmayan sanayi branşlarında büyük terakkiler kaydedilmişti. Fakat, bazıları dikkate şayan derecede mükemmel olan mekanik keşiflerin sanayide geniş ölçüde kullanılmasını temine matuf nâdir teşebbüsler süratle boğulmuştu. Hâkim fikirler herkes için “*mecburi*” olduğu müddetçe, insanların öğrenme arzusuna dâima set çekilmişti. Ekseriyetin itikatları

* 15. ve 16. Yüzyıllar'da Alman burjuvazisinin prensler tarafından tahakküm altına alınması ve kısmen imhası, bazıları bugün bile devam eden çok büyük neticeler doğurmuştur.

Özgürlüğün Kitaplığı İnternette..

www.liberte.com.tr

